

KAIP KALBA PASIEKTI TAI, KAS YRA ANAPUS KALBOS

2002 m. spalio 24 d. Vilniaus universiteto Filosofijos katedros doktorantas Tomas Kačerauskas apgynė daktaro disertaciją *Filosofinė poetika XX a. filosofijoje*. Jei reikėtų šios disertacijos apimamą platų problemų lauką ir pavydėtiną įtrauktų filosofinių teorijų gausą sutraukti į vieną klausimą, negalėtume nepasinaudoti darbo vadovo prof. A. Šliogerio pasakymu, kuriuo profesorius apibrėžė Tomo disertacijos problematiką: „kaip kalba pasiekti tai, kas esmingai anapus kalbos“. Ši taikli tezė, kuri buvo pasakyta disertacijos gynimo pabaigoje, ne tik nurodo problemą, bet ir disertacijos vietą filosofijos kontekste, pačios problemos fundamentalumą.

Pats Kačerauskas, pristatydamas savo darbą, eina dviem susikertančiais keliais. Pirma, autorius daug dėmesio skiria filosofinės poetikos apibrėžimui ir jos lokalizavimui filosofiniame kontekste. Antra, disertantas išryškina nagrinėjamos problemos fundamentalumą ir universalumą. Filosofinė poetika jau pačiu savo pavadinimu užduoda klausimą: koks filosofinės poetikos santykis su kitais mokslais ar disciplinomis? Kačerauskas pirmiausia siekia išvengti galimo filosofinės poetikos painiojimo su literatūros mokslais ir pabrėžia, kad filosofinė poetika nėra gryna poetika Aristotelio *Poetikos* prasme, nėra nei estetika, nei literatūros filosofija. Filosofinei poetikai rūpi ne tam tikros srities tekstai, bet universalesnė problematika – tai, kas skaitytoją veda už teksto ribų, kaip tekste atsiveria tikrovė. Tai nurodo į labai fundamentalią pro-

blematiką, tad nenuostabu, kad disertacijoje įtraukta daugybė kalbos teorijų. Filosofinė poetika remiasi egzistencine teologija (R. Bultmann), hermeneutika (M. Heidegger, H. G. Gadamer, P. Ricoeur) ir fenomenologija (E. Husserl), iš dalies semiotika (A. Greimas) bei A. Šliogerio ir J. Baudrillard'o kultūros kritika.

Pati filosofinė poetika Kačerauskui svarbi kaip vienijantis filosofinis požiūris. Šio vienijimo pagrindu tampa metaforos teorija, kuri suprantama plačiai – kaip santykio su pasauliu, kaip kalbos ir kultūros modelis. Metaforos kreiptis anapus kalbos analizuojama keletu aspektų – estetiniu, etiniu, egzistenciniu ir religiniu. Remdamasis Husserlio fenomenologija ir Heideggerio būties-pasaulyje samprata Kačerauskas parodo, kaip metaforos „matymas kaip“ atveria gyvenamąjį pasaulį. Naudodamasis Ricoeuro gyvosios metaforos teorija, disertantas atskleidžia tai, kaip tiesioginės ir perkeltinės prasmės nederinė metaforoje kreipia žvilgsnį anapus teksto. Religiniu aspektu accentuojamas ne tiesioginis santykis su Dievu, bet religinių metaforų interpretacijos aplinkkelis. Taip pat remiantis Heideggerio, Šliogerio kultūros kritika pabrėžiamas metaforos, poetinio žodžio pagavos autentiškumas, suardantis vidutinio supratimo ir viešosios interpretacijos aiškumą. Turbūt pačios filosofinės poetikos prasmė būtų atviro žvilgsnio formavimas atsiveriančiam daiktui ar sutinkamam Kitam.

Veikiausiai pačios disertacijos problemos fundamentalumas lėmė tai, kad tiek oponentai, tiek komiteto nariai iškėlė nemažai probleminių klausimų, kurie yra susiję ne tik su Kačerausko disertacija, bet ir su jų pačių sprendžiamomis problemomis. Pristačius disertaciją, prof. V. Daujotytė-Pakerienė jau iš karto uždavė klausimą Kačerauskui apie genijaus estetikos kritiką. Vėliau šį klausimą iškėlė ir doc. T. Sodeika. Pačiam disertantui romantinė genijaus estetika dėl savo paradoksalitybės ir vieno supratimo poliaus išaukštinimo atrodo nepriimtina.

Pirmasis oponentas prof. A. Gaižutis labiausiai sveikino metaforos kaip kultūros modelio pasirinkimą, autoriaus kompetenciją interpretuoti gausią literatūrą. Oponentas doc. D. Jonkus, pabrėžęs gausų disertacijoje aptartimų autorių būrį ir organišką lietuvių autorių įtraukimą, suabejojo filosofinės poetikos, kaip savarankiškos disciplinos, statusu ir siūlė į Kačerausko darbą pažvelgti kaip į kultūros interpretaciją remiantis metaforos modeliu.

Iš komiteto narių pirmasis kalbėjo prof. A. Andrijauskas. Jis pabrėžė problemos aktualumą ir šiuolaikiškumą, pritarė oponentams dėl filosofinės poetikos statuso kritikos. Taip pat profesorius pastebėjo džiugų momentą Lietuvos filosofijoje – formuojasi prof. Šliogerio mokykla ir Kačerauską galima drąsiai laikyti šios mokyklos atstovu.

Posėdžio pirmininkas prof. E. Nekrašas, dar prieš pradėdamas kalbėti apie disertaciją, pabrėžė, kad Kačerauskas iki šiol yra vienintelis Vilniaus universiteto studentas, kuris studijavo filosofiją neakivaizdiniu būdu ir gavo magistro bei daktaro laipsnius, kad gerą įspūdį daro gausus publikacijų sąrašas – net šešios publikacijos *Problemose*. Tačiau kaip analitinės tradicijos atstovas turėjo pastabų, susijusių su temos ir disertacijos tikslų formulavimu, sąvokų vartojimu. Kaip teigė profesorius, tai, kad tikslumo ir griež-

tumo nėra filosofinės poetikos metaforose, – nepakankamas pasiteisinimas daktaro darbui.

Prof. Daujotytė-Pakerienė pabrėžė, kad disertacija jai yra labai artimos tematikos ir kad ši disertacija galėtų praversti lituanistams, ypač vyresniųjų kursų studentams. Be to, akcentavo subtilią filosofinę kalbėjimo manierą.

Doc. T. Sodeika, pareiškęs, kad galėtų jau ir baigti balsavimu teigiamai, pridūrė, kad disertacija yra per daug gera, kad Kačerauskas galėtų taip lengvai išsisukti. Po to prasidėjo gana ilgas filosofinės poetikos termino svarstymas, atskleidęs šios sąvokos problematiškumą.

Darbo vadovas prof. Šliogeris, taręs, kad jam dabar reikėtų būti advokatu, panorė būti interpretatoriumi. Kaip teigė profesorius, nors disertantas yra perskaitęs milžinišką kiekį literatūros ir gausiai cituoja, tačiau disertacijoje jam likęs pamatinis neaiškumas. Šį neaiškumą jis suvokė visai neseniai bendraudamas su disertantu. Disertacijoje yra neaiškumų ir neišspręstų problemų todėl, kad Kačerauskas kelia fundamentalią problemą, kuri slypi Platono „Kratile“, – kaip kalba pasiekti tai, kas esminga anapus kalbos. Ši problema, pasak profesoriaus, atrodytų visiškai banali. Tačiau ji komplikuoja si pohėgeliniu laikotarpiu, pasukus į lingvistinio solipsizmo pusę. Kaip pavyzdį profesorius pateikė Heideggerio kalbos kaip būties namų sampratą, pagal kurią, eidami kalbos keliu paradoksaliai išeiname anapus kalbos likdami kalboje. Tad keliant šią problemą vargu ar galima pašalinti visus neaiškumus, kurių neišvengė tokio lygio mąstytojai kaip Husserlis ar Heideggeris.

Kačerauskas, kiek buvo laiko, atsakė į pateiktas pastabas. Už tai, kad Tomui Kačerauskui būtų suteiktas daktaro laipsnis, balsuota vienbalsiai. Linkime Tomui kūrybinės sėkmės.

Mintautas Gutauskas